

**ТӨРИЙН ТЭРГҮҮНЭЭР СОНГОГДСОН ТОХИОЛДОЛД УЛС ТӨРИЙН
НАМЫН ГИШҮҮНЧЛЭЛЭЭС ТАТГАЛЗДАГ БОЛОН ТҮДГЭЛЗҮҮЛДЭГ
ЭСЭХ ТАЛААРХ ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ**

*Р.Хатанбаатар, И.Жаргалзаяабямба,
Д.Жигваагүнсэл, Р.Нургүл, Ө.Мөнхтунгалаг,
Ч.Онончимэг, А.Пагма, Г.Чулуун, Ц.Элбэгзаяа*

Дэлхийн улс орнуудад ерөнхийлөгчийн эрх мэдэл хоорондоо их ялгаатай. Тухайлбал, АНУ-д ерөнхийлөгч нь төрийн тэргүүнээс гадна засгийн газрын тэргүүн байдаг бол Германд ерөнхийлөгч нь зөвхөн төрийн тэргүүн, засгийн газраа толгойлохгүй. Иймд ерөнхийлөгчийн намын гишүүнчлэл нь зөвхөн төрийн тэргүүн үү, эсвэл засгийн газраа толгойлох уу гэдгээс хамаарна. Хэрэв ерөнхийлөгч улс төрийн намуудын бүрдүүлсэн засгийн газрыг толгойлж байгаа бол намтай холбоотой байна.

Дэлхийн нилээд олон орны Үндсэн хуулинд ерөнхийлөгчийг улс төрийн намын үйл ажиллагаанд оролцохыг хориглосон байдаг байна. Албани (1998), Беларусь (1996), Болгар (2003), Чад (1996), Эстони (1992), Казахстан (1998), Кыргызстан (2003), Литва (1992), Нигер (1999), Турк (2002), Уругвай (1996) онуудад тус тус хориглосон заалт оруулж байжээ.

(Жич: Үндсэн хуулиа баталсан, эсвэл өөрчлөлт оруулсан оныг нь хаалтанд бичив).

№	Улс орон	Эрх зүйн зохицуулалт
1	Австри	Холбооны канцлер нь Засгийн газрыг тэргүүлдэг ба ихэвчлэн ялсан намын дарга байна.
2	Албани	<ul style="list-style-type: none"> Бүгд Найрамдах Улсын ерөнхийлөгч нь төрийн өөр алба давхар хашиж болохгүй, улс төрийн намын гишүүн байж болохгүй, мөн хувийн ашгийн байгууллагын үйл ажиллагаанд орж болохгүй. <p align="right"><i>Үндсэн хуулийн 89-р зүйл</i></p>
3	Болгар	<ul style="list-style-type: none"> Ерөнхийлөгч болон дэд ерөнхийлөгч нь Үндсэний Ассемблейн гишүүн болон өөр ямар нэгэн улс, нийтийн эрх мэдэлтэн эсхүл эдийн засгийн идэвхитэй үйл ажиллагаа мөн ямар нэг намын гишүүнчлэлээс татгалзна. <p align="right"><i>Үндсэн хуулийн 95-р зүйл 2-т</i></p>
4	Беларусь	<ul style="list-style-type: none"> Ерөнхийлөгч бүрэн эрхийн хугацаандаа улс төрийн нам болон улс төрийн зорилго бүхий олон нийтийн байгууллагын гишүүнчлэлээ зогсооно. <p align="right"><i>Үндсэн хуулийн 86-р зүйл</i></p>
5	БНХАУ	<ul style="list-style-type: none"> “БНХАУ-ын дарга, түүний орлогчийг БХАТИХурлаас сонгоно”, “Улсын дарга нь БХАТИХурал ба БХАТИХ-ын Байнгын хорооны санал шийдвэрийг үндэслэн БНХАУ-ын Төрийн зөвлөлийн Ерөнхий сайд, Ерөнхий сайдын орлогчийг томилно. [БНХАУ нь үндсэн хуульдаа заасанчлан “социалист төр”-тэй <p align="right"><i>Үндсэн хуулийн 79-80-р зүйл</i></p>
6	Ирланд	<ul style="list-style-type: none"> Ерөнхийлөгч нь парламентын хоёр танхимын алины ч гишүүн байж болохгүй. Хэрвээ парламентын аль нэг танхимын гишүүн Ерөнхийлөгчөөр сонгогдвоос тэрээр тухайн танхим дахь суудлаасаа чөлөөлөгдсөнд тооцно. Ерөнхий сайдыг /Taoiseach/ парламентын доод танхимаас нэр дэвшүүлэх ба олонхын суудал авсан намын дарга байдаг. Олон нам эсхүл эвсэлийн засгийн газар байгуулах үед Ерөнхий сайдаар тухайн эвсэлийн доторх хамгийн том намын дарга томилогдоно. <p align="right"><i>Үндсэн хуулийн 12-р зүйл, 6.1, 6.2-т</i></p>

7	Итали	<ul style="list-style-type: none"> Шүүгч, мэргэжлийн цэргийн албан хаагч (ажиллаж байх хугацаандаа), хууль сахиулах албан хаагч, гадаадад суугаа дипломат ажилтан, консул төлөөлөгч зэрэг албан хаагчдын намын гишүүн байх эрхийг хуулиар хязгаарлаж болно. Ерөнхий сайд нь намын гишүүн байна <p><i>Үндсэн хуулийн 98-р зүйл</i></p>
8	ИБУИНВУ	<ul style="list-style-type: none"> Хаант засаглалтай. Хаан нь парламентад суудалтай улс төрийн аль ч намын гишүүн биш. 1701 (Act Of Settlement)-аар зохицуулна. Парламентын даргын хувьд Британы Парламент Лордын болон Төлөөлөгчийн танхимаас бүрдсэн, хаант засаглалын шинж чанарыг илэрхийлсэн өвөрмөц онцлогтой. Төлөөлөгчдийн танхимын даргыг гишүүдээс сонгоно. Төлөөлөгчдийн танхимын даргыг намын гишүүнчлэлээс татгалзах зохицуулалтгүй. Засгийн газрын тэргүүний хувьд 1922 оноос Хаан парламентад олонх болж байгаа намын даргыг Ерөнхий сайдаар томилно. Ерөнхий сайд намын гишүүнчлэлээс татгалзах заалтгүй.
9	Канад	<ul style="list-style-type: none"> Канадын Албан ёсны төрийн тэргүүн нь Хатан хаан. Ерөнхий сайд нь намын дарга байна.
10	Казахстан	<ul style="list-style-type: none"> “Улсын ерөнхийлөгч улс төрийн намын гишүүн бус байна” гэсэн утгатай заалт байсан. Энэ заалтыг 2007 онд конституцийн агуулгаас хасчээ. Бүгд Найрамдах улсын ерөнхийлөгчийн бүрэн эрхийг хэрэгжүүлж байх хугацаандаа улс төрийн намын гишүүнчлэлээс түдгэлзүүлнэ. <p><i>Үндсэн хуулийн 43-р зүйл, 2-т</i></p>
11	Кыргызстан	<ul style="list-style-type: none"> Бүгд Найрамдах Кыргыз улсын ерөнхийлөгч нь дараагийн Ерөнхийлөгчийн сонгууль эхлэх хүртэлх бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх хугацаандаа улс төрийн нам, байгууллагын гишүүнчлэлээсээ түдгэлзэнэ. <p><i>Үндсэн хуулийн 43-р зүйл, 5-т</i></p>
12	Латви	<ul style="list-style-type: none"> Ерөнхийлөгчийн албан тушаалыг өөр албан тушаалтай хавсран хашиж үл болно. <p><i>Үндсэн хуулийн 38-р зүйл</i></p>
13	Литва	<ul style="list-style-type: none"> Бүгд Найрамдах улсын ерөнхийлөгч нь Сеймийн гишүүн болон өөр бусад албан тушаал эрхэлж болохгүй, ерөнхийлөгчийн цалингаас өөр, уран бүтээлийн шагнал гэх мэт ямарваа урамшуулал авч болохгүй. Бүгд Найрамдах улсын ерөнхийлөгчөөр сонгогдсон этгээд нь дараагийн ерөнхийлөгчийн сонгуулийн кампанит ажил эхлэх хүртэл улс төрийн нам болон улс төрийн байгууллагын гишүүнчлэлээсээ түдгэлзэнэ. <p><i>Үндсэн хуулийн 83-р зүйл</i></p>
14	Нигер	<ul style="list-style-type: none"> Бүгд Найрамдах улсын ерөнхийлөгч нь бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх хугацаандаа улс төрийн нам болон үндэсний хэмжээний байгууллагуудын гишүүн болон удирдах бүрэлдэхүүний гишүүн байж болохгүй. <p><i>Үндсэн хуулийн 44-р зүйл</i></p>
15	ОХУ	<ul style="list-style-type: none"> ОХУ-ын Ерөнхийлөгч бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх хугацаандаа улс төрийн намын гишүүнчлэлээсээ татгалзах эрхтэй. <p><i>Улс төрийн намуудын тухай хуулийн 1-р бүлэг, 10-р зүйл.</i></p>
16	Польш	<ul style="list-style-type: none"> Ерөнхийлөгч өөрийн албан тушаалаас өөр ямар нэг албан тушаал, нийтийн алба, чиг үүрэг гүйцэтгэж болохгүй. <p><i>Үндсэн хуулийн 4-р хэсэг 132-р зүйл</i></p>

17	Турк	<ul style="list-style-type: none"> Ерөнхийлөгчөөр сонгогдсон этгээд хэрэв намын гишүүн бол намтайгаа харилцаагаа таслана, Үндэсний Их Хурлын гишүүний статус нь цуцлагдана. <p><i>Үндсэн хуулийн 101-р зүйл</i></p>
18	Узбекстан	<ul style="list-style-type: none"> Узбекстаны Улс төрийн намын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлд “Улсын ерөнхийлөгч улс төрийн намын харъяалалгүй (намаас гарсан ба түдгэлзсэн) байна” гэж заасан. Энэ хязгаарлалт Ерөнхийлөгчийн бүрэн эрхийн үйлчлэх хугацаанд хамаарна.
19	Уругвай	<ul style="list-style-type: none"> Бүгд Найрамдах улсын ерөнхийлөгч болон Сонгуулийн шүүхийн гишүүн нь улс төрийн хороод, клубүүдэд харьяалагдаж болохгүй, намын байгууллагад удирдах алба хашиж болохгүй, ямар ч тохиолдолд сонгуулийн өмнөх сурталчилгааны ажилд оролцож болохгүй. <p><i>Үндсэн хуулийн 77-р зүйл</i></p>
20	Хорват	<ul style="list-style-type: none"> Бүгд Найрамдах Улсын Ерөнхийлөгч нь сонгогдсоны дараа улс төрийн болон намын гишүүнчлэлээсээ татгалзах бөгөөд энэ тухай Парламентдаа мэдэгдэнэ. <p><i>Үндсэн хуулийн 96-р зүйл</i></p>
21	Чад	<ul style="list-style-type: none"> Бүгд Найрамдах улсын ерөнхийлөгчийн албан тушаалыг аливаа өөр сонгуульт ажил, төрийн алба, мэргэжлийн болон ашгийн үйл ажиллагаатай хавсарч болохгүй. Мөн улс төрийн нам, улс төрийн намуудын бүлгийн үйл ажиллагаанд оролцож болохгүй. <p><i>Үндсэн хуулийн 71-р зүйл</i></p>
22	Румын	<ul style="list-style-type: none"> Румыны Ерөнхийлөгч нь алба хаших хугацаандаа ямарваа намын гишүүн байж болохгүй ба, бусад улсын болон хувийн ямарч албыг хашиж болохгүй. <p><i>Үндсэн хуулийн 84 зүйл, 1 хэсэг</i></p>
23	Энэтхэг	<ul style="list-style-type: none"> Ерөнхийлөгч нь парламентын хоёр танхимын алинд ч эсхүл аль нэг муж улсын Хууль тогтоох танхимын гишүүн байх ёсгүй ба, хэрвээ парламентын хоёр танхимын аль нэгний эсхүл аль нэгэн муж улсын хууль тогтоох танхимын гишүүн Ерөнхийлөгчид сонгогдвоос тэрээр Ерөнхийлөгчийн албыг эхэлсэн өдрөөс тухайн танхимын суудлаас чөлөөлөгдсөнд тооцно. Энэтхэг нь парламентын засаглалын тогтолцоог баримталдаг тул Ерөнхий сайдаар ерөнхийдөө Энэтхэгийн парламентын Лок Сабха хэмээх доод танхимд олонхын суудал авсан намын (эсхүл эвсэлийн) дарга нь болдог. Энэтхэгийн парламентын Лок Сабха хэмээх доод танхимыг даргалагч бол Спикер нь байна. Спикер нь ерөнхий сонгуулийн дараах Лок Сабха-ны хамгийн анхны хуралдаанаас сонгогдоно. Түүнийг Лок Сабха-ны гишүүд дундаас сонгох ба, засаг барьж буй намын эсхүл эвсэлийн гишүүн байх нь тогтсон заншил юм. <p><i>Үндсэн хуулийн 59-р зүйл, 1-т</i></p>
24	Эстони	<ul style="list-style-type: none"> Бүгд Найрамдах Улсын Ерөнхийлөгчөөр сонгогдсон тохиолдолд өмнө эрхэлж байсан ажил албан тушаал болон Ерөнхийлөгчөөр ажиллах хугацаандаа намын гишүүнчлэлээсээ түдгэлзэнэ. <p><i>Үндсэн хуулийн 84-р зүйл</i></p>

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- http://www.vks.bg/english/vksen_p04_01.htm
- <http://www.irishstatutebook.ie/en/constitution/>
- <http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=2405>
- <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=371>
- <http://india.gov.in/my-government/constitution-india>
- http://Prime_Minister_of_India#Constitutional_framework_and_position_of_prime_minister
- http://en.wikipedia.org/wiki/speaker_of_India
- <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/530102013003/consolide>
- https://www.ndi.org/files/1948_polpart_janda_110105.pdf
- <http://www.tourmycountry.com/austria/politics.htm>
- A.Simpson: Antonie de Anglterre R.Lafont, Paris 1963, x.57